

Türkiye’de Cami Gündemi, Medya ve Mimarlık (2009-2013): Şakirin, Mimar Sinan, Çamlıca ve Sancaklar Camileri Üzerine*

Araştırma makalesi / Research article

Emin Selçuk TAŞAR** Halil İbrahim DÜZENLİ***

The Agenda of Mosque in Turkey: Media and Architecture (2009-2013) in the Cases of the Shakirin, Mimar Sinan, Camlica and Sancaklar Mosques

---

Citation/©: Taşar, Selçuk & Düzenli, Halil İbrahim, (2020). The Agenda of Mosque in Turkey: Media and Architecture (2009-2013) in the Cases of the Shakirin, Mimar Sinan, Camlica and Sancaklar Mosques, 17 (2), 299-332.

Abstract: A holistic interpretation on the quantitative data in printed media of the ongoing mosque discussions in Turkey, starting with the Shakirin Mosque and continuing with the Atasehir Mimar Sinan Mosque, capturing its peak on the agenda with the Camlica Mosque project and finally continuing with the Sancaklar Mosque, can function to summarize and create a scientific basis for the discussions on the mosque architecture. The Shakirin Mosque was opened for worship in May 2009, the Atasehir Mimar Sinan Mosque in July 2012 and the Sancaklar Mosque in November 2013. The construction project of a large-scale mosque in Camlica was announced to the public in May 2012. Between 2009 and 2013, the Turkish media, as never before, reported and wrote about these

---

* Bu makale Emin Selçuk Taşar tarafından, 2015 yılında, Halil İbrahim Düzenli danışmanlığında tamamlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Bk. *Aslında Neyi Konuşuyoruz? Türkiye’de Cami Tartışmalarına (2009-2013) Yönelik Bir Söylem Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mardin, 2015.

** Arş. Gör. Dr, Mardin Artuklu Üniversitesi, Müh.-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü [eminselcuktasar@artuklu.edu.tr] ORCID: 0000-0001-7698-1974.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü [halilibrahim.duzenli@samsun.edu.tr] ORCID: 0000-0002-7566-5926

four mosques built or to be built in Istanbul. Therefore, this historical period can be defined as a meaningful interval that deserves to be examined in detail. This article provides an evaluation of 8000 printed media news published between 2009-2013, referring to the aforesaid four mosques. Significant changes in the graphs created by using quantitative data were interpreted, and breaking points and critical thresholds of the mosque-architecture agenda between 2009 and 2013 in Turkey were attempted to be identified. The most important threshold to be considered was in May 2012 when the construction project of the Camlıca Mosque was shared with the public. According to the findings obtained, it appears that it is possible to separate the mosque-architecture discussions in print media as before and after the Camlıca Mosque.

Keywords: Turkey, Istanbul, Mosque discussions, Mosque architecture, Media.

Atıf/©: Taşar, Selçuk & Düzenli, Halil İbrahim, (2020). Türkiye’de Cami Gündemi, Medya ve Mimarlık (2009-2013): Şakirin, Mimar Sinan, Çamlıca ve Sancaklar Camileri Üzerine, Milet ve Nihal, 17 (2), 299-332.

Öz: Türkiye’de Şakirin Camii ile başlayıp Ataşehir Mimar Sinan Camii ile devam eden, Çamlıca Camii projesi ile gündemde en fazla yer alan ve son olarak Sancaklar Camii ile sürdürülen cami tartışmalarının basılı medyadaki niceliksel verileri üzerine toplu bir bakış, cami tartışmalarını toparlayıcı ve bilimsel bir zemine oturtucu işlev görebilir. 2009 yılı mayıs ayında Şakirin Camii, 2012 yılı temmuz ayında Ataşehir Mimar Sinan Camii, 2013 yılı Kasım ayında Sancaklar Camii ibadete açılmıştır. Çamlıca’da büyük ölçekli bir caminin inşa edileceği ise 2012 yılı mayıs ayında kamuoyuyla paylaşılmıştır. İstanbul’da inşa edilen bu dört camiyle ilgili 2009-2013 yılları arasında Türkiye medyasında, daha önce hiç olmadığı miktarda, haber yapılmış ve yazılar yazılmıştır. Dolayısıyla bu tarihsel aralık irdelenmeyi hak eden anlamlı bir dönem olarak tanımlanabilir. Makalede, yukarıdaki dört caminin konu edildiği 2009-2013 yılları arasında yayımlanmış 8000 basılı medya verisi üzerine bir değerlendirme yapılmaktadır. Niceliksel verilerle oluşturulan grafiklerdeki anlamlı değişimler yorumlanmış, 2009-2013 yılları arasında Türkiye’de cami-mimarlık gündeminin siyasi ve ideolojik çerçevede kırılma noktaları, kritik eşikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Üzerinde durulması gereken en önemli eşik Çamlıca Camii’nin yapılacağı kamuoyuyla paylaşıldığı 2012 yılı mayıs ayında olmuştur. Elde edilen bulgulara göre basılı medyadaki cami ve mimarlık tartışmalarını Çamlıca’dan önce ve sonra şeklinde ayırmak mümkün gözükmemektedir. Yapılan veya sürdürülen tartışmaların siyasetin gündemi ile fazlaca irtibatlı olduğu ortaya çıkmış ve mimarlığın sadece tanımlı ve geçirgen olmayan bir alana sahip olmadığını, siyasi, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin hepsiyle birlikte şekillendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İstanbul, Cami tartışmaları, Cami mimarisi, Medya.

Giriş: Amaç, Araştırma Sorunları

2000-2009 yılı arasında Türkiye’de, özellikle İstanbul’da “modern” ya da “klasik canlandırıcılığı” ayrımlarıyla, biçimsel tercihleriyle birçok cami yapılmış olmasına rağmen bunlar ülkenin mimarlık ortamında ve medyasında 2009 sonrası yapılan ve/veya yapım sürecine giren camiler kadar gündem oluşturamamıştır. “Gündem oluşumu”, dönem aktörlerinin ve siyasal ortamının neye, nasıl önem verdiği; bir mimari meselenin hangi saiklerle düşüncenin, siyasetin, ideolojinin, estetiğin vs. konusu olduğunun belirlenebilmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu çalışma, Türkiye’de dönem, cami ve daha üst başlıkla mimari tartışma gündemini ve gündem sıklığını nicel olarak ortaya koyma, dar bir çerçevede, mimariye yaklaşımları ve algıları medya verilerini inceleyerek analiz etme amacındadır. Bu amaç doğrultusunda mesele ayrıntılandırılacak olursa bazı araştırma soruları üretilebilir. Bu makalede ele alınamayacak bazı önemli sorular şöyle sıralanabilir. Mimarlık, medya ve siyaset ilişkileri, medya ve siyasetin mekân algısının şekillenmesinde nasıl etkiler oluşturmaktadır? Basılı medya içeriğinden hareketle medya profesyonellerinin cami meselesine bakışı ve algısını ortaya çıkarmak mümkün müdür? Cami mimarisi Türkiye basılı medyasında ne kadar yer bulmakta ve hangi basılı medya mecrasında kimler tarafından tartışılmaktadır? Bir medya içeriği olarak cami konusunun yerel, bölgesel ve ulusal gazete ve dergilere konu olması arasında fark var mıdır? Bu makalenin odaklanacağı sorular ise şunlardır:

Mimari bir eser olarak cami meselesinin ülke gündemindeki önemi medya gündemi üzerinden değerlendirilebilir mi?

Basılı medyada camilerin haberlere nasıl ve ne amaçla konu edilmektedir?

İçerik türüne (haber, köşe yazısı, makale) göre caminin basılı medyada (gazete ve dergiler) temsiline/gündem oluşuna ilişkin değişim noktaları ile birlikte artış-azalış nedenleri nelerdir?

İstatistiklerden elde edilen bulgulardan yola çıkılarak medyanın cami gündeminde karşılaşılan en kritik konu nedir?

Bu makalenin sınırları içerisinde yer almayan, yukarıda ifade edilen soruların olası cevaplarına yer yer değinilmiş olsa da daha

önceki çalışmalarda ele alınmışlardı.¹ Son dört soru ise makalenin temel sorularıdır. Bu sorular üzerinden yürütülecek çalışmalara bir katkı, altlık olarak düşünülmelidir.

Kapsam, Yöntem ve Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışmada kaynak olarak Türkiye basılı medyasında yer almış gazete haberleri ve makaleler (gazete köşe yazıları, dergi yazıları) kullanılmıştır. 2009-2013 yılları arasında medyada en fazla gündeme gelen dört cami araştırma konusu olarak belirlenmiştir. Bunlar İstanbul'da inşa edilen Şakirin, Mimar Sinan, Çamlıca ve Sancaklar camileridir. Araştırmanın odaklandığı 2009-2013 tarihleri arasında medyada tartışma konusu olarak ortaya çıkan Taksim Camii ise, daha önceki tarihlere dayanan bir tartışmayı tanımlamasından dolayı kapsam dışı bırakılmıştır. Öncelikle çalışmaya konu edinilen dört caminin yapım ve tartışma yılları ile mimar müellifleri, yapılış tarihleri, yaptırınları kısaca ele alındıktan sonra araştırmanın yöntem ve veri setine değinilecektir.

Şakirin Camii 7 Mayıs 2009 yılında ibadete açılmıştır (Resim 1, 2). Şakir ailesi tarafından yaptırılan cami, mimar Hüsrev Tayla tarafından tasarlanmış olup, iç mimarisi Zeynep Fadilloğlu tasarımıdır. İkinci cami olan Ataşehir Mimar Sinan Camii 20 Temmuz 2012 tarihinde açılmıştır (Resim 3, 4). TOKİ tarafından yaptırılan cami hakkındaki tartışmalar Temmuz 2010 tarihinde başlamıştır. 2010 yılında yapılan yarışma ile seçilen projenin mimarı Muammer Hilmi Şenalp'tir. Gündem oluşturması açısından kritik üçüncü cami ise Çamlıca Camii'dir (Resim 5, 6). Mayıs 2012 tarihinde inşa edileceği ilan edilmiş, aynı yılın devam eden aylarında, Hayriye Gül Totu ve Bahar Mızrak'ın projelerinin kazandığı bir cami tasarım yarışması düzenlenmiştir. Cami 3 Mayıs 2019 Cuma günü ibadete açılmıştır. Son yapı olarak Sancaklar Camii'nden bahsedilmelidir (Resim 7. 8). Yapının 2011'de Sancaklar ailesi tarafından yaptırılması planlanmıştır. Kasım 2013 tarihinde ibadete açılan caminin mimarı Emre Arolat'tır.

---

¹ Ayrıntılı söylem analizleri için bk. Emin Selçuk Taşar, *Aslında Neyi Konuşuyoruz? Türkiye'de Cami Tartışmalarına (2009-2013) Yönelik Bir Söylem Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mardin, 2015; Emin Selçuk Taşar, "İhtiyaç Kavramının Mekân Politikası: Çamlıca Camii Örneği", *Sosyoloji Dergisi* 7 (2016): 78-87. Söz konusu sorularla ilgili daha ayrıntılı çalışmaları hali hazırda devam etmektedir.

Resim 1, 2. Şakirin Camii.²

Resim 3, 4. Ataşehir Mimar Sinan Camii.³

Resim 7, 8. Çamlıca Camii.⁴

Resim 5, 6. Sancaklar Camii.⁵

² Zeynep Fadılloğlu Architecture Interior Design Product Design, *Sakirin Mosque*, <https://zfdesign.com/en/project/design-office/sakirin-mosque/> Erişim: 30 Eylül 2020.

³ Hassa Mimarlık, *Ataşehir Mimar Sinan Camii*, <http://www.hassa.com/tr/proje/ata-sehir-mimar-sinan-camii>. Erişim: 30 Eylül 2020.

⁴ "Çamlıca Camii'nin Son Durumu Görüntülendi", 15 Eylül 2018, <https://www.yenisafak.com/foto-galeri/gundem/camlica-camiinin-son-durumu-goruntulendi-2031512?page=1>. Erişim: 30 Eylül 2020.

⁵ Emre Arolat Architecture, *Sancaklar Mosque*, <http://emrearolat.com/gallery/sancaklar-mosque/> Erişim: 30 Eylül 2020.

Çalışma nicel/kantitatif araştırma türleri arasında keşfedici bir araştırmadır. Bu araştırmalar “bilinmeyeni bulup ortaya koymayı, bilineni daha iyi açıklamayı ve geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunmayı olanaklı kılar.”⁶ Nicel bir araştırmanın “keşfedici (*exploratory*), betimleyici (*descriptive*) ve açıklayıcı (*explanatory*)” türlerinden keşfedici araştırmalarda “temel amaç var olan sorunun ve bu soruna ilişkin değişkenlerin net olarak ortaya konulmasıdır.” Ayrıca, “araştırmada ele alınan sorunun yeni olduğu ya da yeterince belirgin olmadığı durumlarda temel bilgileri toplayabilmek için keşfedici araştırmalardan yararlanılmaktadır.”⁷ Bu çalışmada da yukarıda zikredilen araştırma soruları çerçevesinde “temel bilgileri toplama” ve “değişkenlerin net olarak ortaya konması” açısından nicel-keşfedici yönetime başvurulmuştur. Diğer taraftan çalışmanın veri toplama ve veriye dayalı analizlerinde yapılan işlemin medya çalışmaları açısından metodolojik karşılığının içerik çözümlemesi/analizi⁸ olduğu söylenebilir. Çünkü çalışmada cevabı aranan soruların bir kısmı nicel/kantitatif içerik analizi kapsamında iken bazıları ise niçin ve nasıl sorularına cevap aranırken haberin diline ve içeriğine bakmayı gerektirmektedir. Bu kapsamda yapılan analizlerde hem “nicel-keşfedici”, hem de “nitel-içerik çözümlemesi” yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

Çalışmanın tarihlendirme aralığı bakımından kapsamına biraz daha yakından bakılacak olursa, Şakirin Camii tartışmaları tarih itibarıyla araştırmanın kapsamının başlangıç tarihini 2009 yılına çekmektedir. Tartışmaların neredeyse tamamıyla tükendiği 2014 Ocak ayı, kapsamın bitiş tarihini 2013 yılında tutmak için anlamlı bir tarihtir. Öncelikle, önemli bir kısmı fiziksel olarak inşa edilmiş olan bu dört caminin basılı medyadaki haber ve tartışmaları bağlamında, kantitatif veri setinin yorumlanması amaçlanmaktadır. Bu noktadan yola çıkarak, “cami mimarisi” tartışmalarının görünürlükleri, daha

---

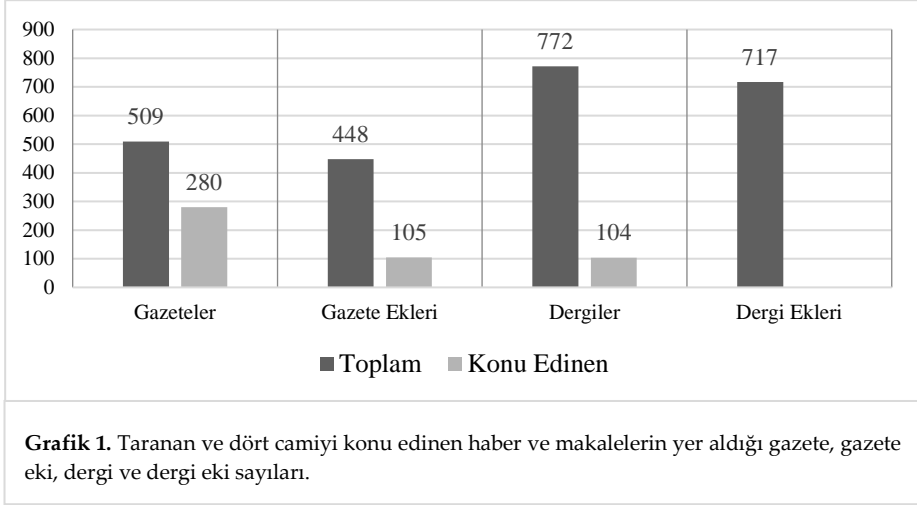
⁶ Arı, G. S., Armutlu, C., Tosunoğlu, N. G., & Toy, B. Y., “Nicel Araştırmalarda Metodoloji Sorunları: Yüksek Lisans Tezleri Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi* 64/4 (2009):15-37’den aktaran Necip Serdar Sever & Nevzat Bilge İspir (ed.), *İletişim Araştırmaları* (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018), 92.

⁷ Sever & İspir, *İletişim Araştırmaları*, 92.

⁸ Sever & İspir, *İletişim Araştırmaları*, 74-75.

çok neleri içerdiği ya da medya mecraları üzerinden bir cami tartışma içeriğinin nasıl şekillendiği irdelenmektedir.

Belirlenen tarih aralığında (Ocak 2009-Aralık 2013) Türkiye’de basılı olarak yayımlanan ve baskı sayıları itibarıyla dağıtım şirketleri ağında yer alan yerel-bölgesel-ulusal gazeteler ve bu gazetelere ait ekler ile dergiler ve dergi eklerinde “cami” kelimesi eksiksiz bir biçimde taranmış, ismi zikredilen camilerin haber ve makale sayıları çıkartılmış, grafikler halinde sunulmuş ve analiz edilmiştir. Bu bağlamda 509 adet gazete, 448 gazete eki, 772 dergi, 717 dergi eki olmak üzere 2446 farklı basılı medya organı taranmıştır.⁹ Söz konusu içerikler ayrıntılı incelemeye tabi tutulmuş ve araştırma konusu olan dört caminin isimlerinin geçtiği 280 gazete, 105 gazete eki, 104 dergi ayrıştırılmıştır. Hiçbir dergi ekinde ise bu camiler gündeme gelmemiştir (Grafik 1).

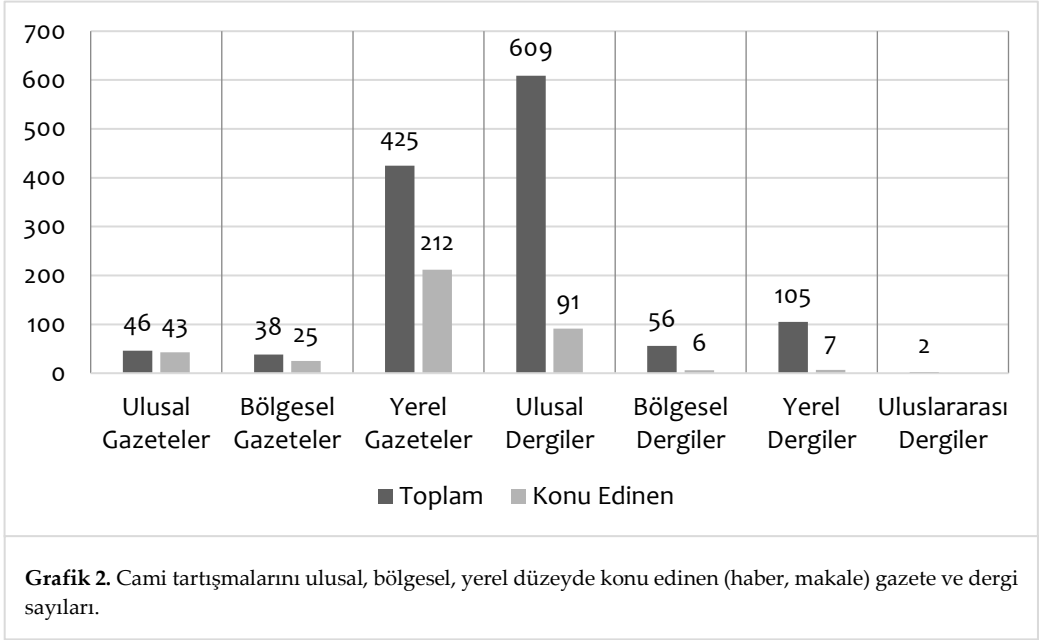

Toplam sayıları yukarıda gösterilen ve dört camiye gündeme getiren gazete ve dergi mecralarının yerel, bölgesel, ulusal ölçekte yayınlanma düzeyleri ele alındığında şu veriler elde edilmektedir:

509 gazete içerisinde ulusal düzeyde yayın yapan 43 gazete (toplam 46 adet), bölgesel düzeyde yayın yapan 25 gazete (toplam 38 adet), yerel düzeyde yayın yapan 212 gazete (toplam 425 adet);

⁹ Tarama Interpress Medya Takip Merkezi aracılığıyla yapılmıştır.

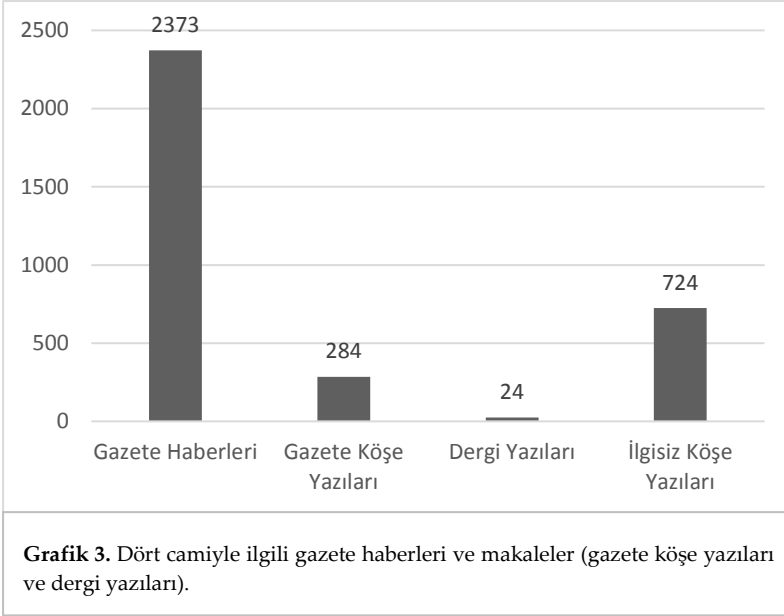
772 dergi içerisinde ulusal düzeyde yayın yapan 91 dergi (toplam 609 adet), bölgesel düzeyde yayın yapan 6 dergi (toplam 56 adet), yerel düzeyde yayın yapan 7 dergi (toplam 105 adet) dört camiyi gündeme getirmiştir. 2 adet uluslararası düzeyde yayın yapan dergi de ise hiç gündem olmamıştır (Grafik 2).

Grafik 2. Cami tartışmalarını ulusal, bölgesel, yerel düzeyde konu edinen (haber, makale) gazete ve dergi sayıları.

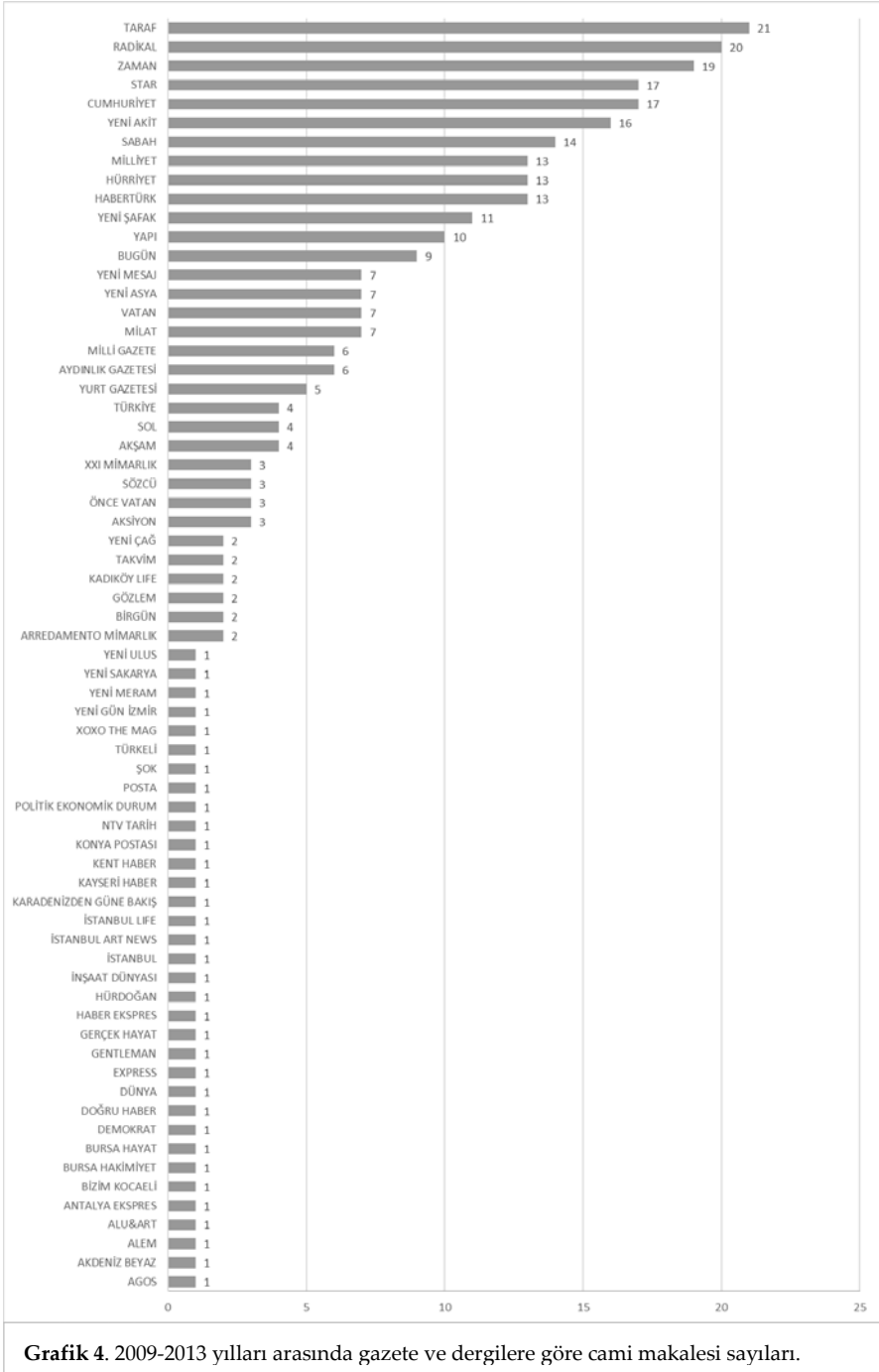
“Cami” kelimesinin geçtiği toplamda 8000 adet içerik tespit edilmiştir. İçerikler ayrıştırılıp dört caminin isminin geçtiği gazete ve dergi mecralarında yer alan 3405 içerik, temelde üç kategori altında toplandığında şu sonuçlar çıkmaktadır. 2373 adet gazete haberi, 308 makale (282 gazete köşe yazısı, 24 dergi yazısı) olmak üzere 2681 içerik doğrudan dört camiyle ilgilidir. 724 köşe yazısı ise “ilgisiz” olarak tasnif edilmiştir (Grafik 3). Söz konusu 724 içerik camilerin sadece isminin geçtiği, cami tartışmalarıyla ilgisi bulunmayan metinlerdir. Bu sebeple söylem analizlerine dahil edilmemişlerdir. Böylelikle bu çalışmanın temel verileri 2681 içerik olarak belirlenmiştir. İlerleyen bölümlerde veriler ayrıntılı olarak analiz edilmiştir.

Bahse konu dört camiyle ilgili gazete haberleri ve makaleler birbirinden ayrıştırılıp sadece makaleler ele alındığında cami meselesinin gazete ve dergi ismi olarak hangi medyada ne kadar yer bulunduğu ve hangi basılı medya mecralarında kimler tarafından tartışıldığı konularında yorumlamaya manidar başka bir veriyi gözler önüne sermektedir. Buna göre 68 gazete ve dergide toplam 308 makale yazılmıştır (Grafik 4).

Yukarıda ortaya konan veri setinden yola çıkan bu çalışma, mimarlık, medya ve siyaset ilişkilerini kantitatif değerlendirmelerle ortaya çıkararak medya ve siyasetin mekân algısının şekillenmesinde nasıl etkiler oluşturduğunu anlatmaya çalışmıştır. Gazete haberleri ve makalelerin niceliksel verilerinin değişim noktalarının tespiti, artış-azalış nedenleri ortaya konulması önümüze yorum güzergahları açmaktadır. Bir konunun haber değeri taşıması onun makale değeri taşıması anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla veriler haber ve makale ayrımı ile değerlendirilerek, iki mecranın karşılaştırmalı okuması yapılmaktadır. Haber ve makalelerin ayrıntılı analizlerine geçmeden önce Türkiye'de cami tartışmalarına kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Grafik 4. 2009-2013 yılları arasında gazete ve dergilere göre cami makalesi sayıları.

Türkiye’de Cami Tartışmalarına Kısa Bir Bakış

Mimarlık tartışmaları ya da mimarlık tarih yazımı içerisinde mabet mimarisi önemli bir yer işgal etmektedir. Türkiye’de cami tartışmaları, çeşitli politik, mimari, ideolojik, iktisadi içeriklerle hem görsel ve basılı medyanın konusu, hem de gündelik hayatın olağan gündemlerinden biri olma konumuna erişmiştir. Özellikle tekil camiler üzerinden açılan gündemler genel cami tartışmalarının ateşleyicisi olmuştur. Bu konuda 1980’lerin Ankara Kocatepe Camii yapım tartışmaları, 1990’ların İstanbul Taksim Camii tartışmaları, 2000’lerin İstanbul Çamlıca Camii tartışmaları en bilinen ve hararetle tartışmalardır.¹⁰ Tartışmalar, kimi zaman “tarihi koruma”, “dini referansların korunması”, “şehirde oluşturduğu etki”, “camiye duyulan ihtiyaç”, “israf”, “medeniyet canlandırıcılığı” gibi bağlamlarda, kimi zaman da mimari tasarım, estetik tercihler üst çerçevesine oturtulabilecek “taklit-özgünlük”, “geleneksellik-çağdaşlık”, “tarihsel olan-modern olan” gibi dikotomiler bağlamında gelişmiştir. Hemen hemen her bağlamda gündelik yaşam pratikleri ve siyasi-ideolojik alandaki yansımaları kendini göstermektedir. Cami tartışmaları 2009 yılından itibaren niceliksel olarak dikkate değer bir düzeye ulaşmıştır. Mesele yine tekil camiler üzerinden yürümüş, gündeme gelen her yeni tekil cami diğerleriyle de birleşerek yeniden canlanmış ve çoğalmıştır.

Türkiye’de Cami tartışmalarının hatırı sayılır bir geçmişi vardır. Bu tartışmaların içerisinde çokça gündem olan camilerden kısaca söz etmek, günümüzde yapılan tartışmalarla benzerlikleri veya farklılıklarını ortaya koymak bakımından önemlidir. Geçmiş dönem cami tartışmaları kendi içerisinde daha derinlikli araştırmaların konusu olarak karşımızda dursa da kısaca belli önemli tartışmalara değinilebilir.

Cami tartışmalarının en erken örneklerinden biri Şişli’de yapılan Şişli Camii tartışmalarıdır. Cami olmayan Şişli’de halkın isteği üzerine dönemin vali ve belediye başkanı Lütfi Kırdar (1938-1949 yılları

---

¹⁰ Bazı tartışmalar için bk. Melek Kutlu & Halil İbrahim Düzenli, “Cumhuriyet Dönemi İstanbul’unda Cami Mimarisi”, *Sosyoloji Dönem* 7 (2016): 89-108; Mehmet Atlı, *90’lardan Günümüze Türkiye’de Cami Mimarlığı Tartışmalarına Mimarların Katılımı* (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul: 2010).

arası), cami yapımını onaylamış ardından çalışmalara başlanılmıştır.¹¹ Mimar Ali Vasfi Egeli tarafından tasarlanan cami cumhuriyet tarihinin ilk abidevi eseri olarak da düşünülmektedir. Cami inşaatı 1945 yılında başlamış ve “Şişli’de yapılan cami güzel bir eser oluyor” şeklinde medyada gündeme gelmiştir.¹² Türkçe ibadet uygulamasının da hala devam ettiği dönemde inşa edilen caminin 1949 yılında bitirilmeye yakın olduğu bir müjde olarak verilmiştir.¹³ Divleli’nin yorumu şöyledir: “1945 senesinde yapımına başlanan, 1953’de tamamlanan Şişli Camii de bu dönüşümlerin ortasında, bir geçiş dönemi camisi olarak sayılabilir. Liberalizmin yaygınlaşması, iktidara yapılan büyük eleştiriler, bazı yumuşamaları beraberinde getirmiş, 1950’lere doğru geleneksel çizgilere sahip böyle bir cami yaptırılabilmiştir.”¹⁴

Ankara Kocatepe Camii en eski cami tartışmalarından biridir. 10 Ocak 1957 yılında Kocatepe mevkiinde yapılacak cami için bir yarışma şartnamesi yayınlanmış ve ¹⁵ yarışmanın galibi Mimar Vedat Dalokay olmuştur. Dalokay’ın projesine göre 1963 yılında atılan temel yalnızca idari binalarla sınırlı kaldı. Gazetelerde çokça konusu edilen bu durum Milliyet Gazetesi tarafından “Ankara’daki modern camiin yapımı durdu” şeklinde duyuruldu.¹⁶ Mimarların ihtilafa girdiği kubbe tartışmaları projenin iptal edilmesine neden oldu. Kabuk sistemle çözülmesi planlanan cami bir spor salonunun kabuk sisteminin çökmesi sonucu yeni bir yarışmayla Mimar Hüsrev Tayla tarafından tekrar tasarlandı.¹⁷ Modern cami tartışmalarının merkezi haline gelen Kocatepe Camii bir süre sonra Vedat Dalokay’ın İslamabat’ta tasarladığı cami ile yeniden alevlendi. Modernlik ve geleneksellik dışında tartışmanın ideolojik bir zemini de mevcuttu. Söz

---

¹¹ İstanbul Araştırmaları Enstitüsü tarafından 16 Şubat 2016-18 Eylül 2016 tarihleri arasında “Şişli Camii: Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Osmanlı Yapısı” adında bir sergi düzenlenmiş, sergi kapsamında bir katalog/kitap yayınlanmıştır. Bk. M. Baha Tanman (haz.), *Şişli Camii / The Şişli Mosque*, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Fotoğraf Koleksiyonu Dizisi 1 (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay., 2016).

¹² Cumhuriyet Gazetesi, 1946, 04 Kasım.

¹³ Cumhuriyet Gazetesi, 1949, 14 Mart.

¹⁴ Melek Kutlu Divleli, *2000’ler İstanbul’unda Yedi Cami* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2011), 38.

¹⁵ Milliyet Gazetesi, 1957, 10 Ocak.

¹⁶ Milliyet Gazetesi, 1966, 13 Ekim.

¹⁷ Hüsrev Tayla, “Kocatepe Camii”, *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), XXVI:141-142.

konusu ideolojik zemini cami mimarı Hüsrev Tayla şu sözlerle dile getirir: “Kocatepe Camisi'nin mimarı olduğum için duymadığım hakaret kalmamıştır. Beğenmezsin, kızarsın, tenkit edersin ama hakaret etmeye kimsenin hakkı yok, hele bilmediğin konuda. Sadece bilmek değil, solcu sağcı olmak da etki ediyor bizde. O zamanlar solculuk çok yaygındı ve cami yapanları gerici olarak görüyorlardı. Ben niye gerici oluyorum, sen niye ilerici oluyorsun? Ben ne sağcı oldum ne solcu oldum. Benim kendi aklım var ben başkasının peşinde ilerlemem. Aradan şu kadar sene geçmiş hala hakaret ederler.”¹⁸ Kocatepe Camii'nin tartışmaları ve tasarımının değiştirilmesi Ankara ve Türkiye genelinde hafızalardaki yerini korurken bu kez başka bir deneme TBMM Camii olmuştur.

Behruz Çinici tarafından 1986 yılında tasarlanan TBMM Camii, tasarımı ve yaklaşımı bakımından yeni bir üslup ile uygulanmış bir denemedir. Bir cami tasarlamadığını “Meydan İbadet Kitaplık” kompleksi tasarladığını ifade eden Çinici proje paftalarında da aynı şeyi yazmaktadır. Düşünce itibarıyla gelenekten çokça ayrıldığını ifade ederek, kurumsal bir düzlemi yeni baştan tasarladığını gösterir. 1995 yılında Ağahan Mimarlık Ödülüne layık görülür. Ankara'daki bu iki örnek biçimsel üslup tartışmalarından yola çıkılarak farklı tercihlerin ürünü olarak bir şekilde vücut bulmuş örneklerdir. İstanbul için cami tartışmalarının belki de en önemli örneği Taksim'e cami yapılması meselesidir. Caminin biçiminden çok siyasal-ideolojik tartışmalarla daha çok iç içe bir şekilde caminin Taksim'de bizatihi varlığının tartışılması söz konusudur. 1994'de başlayan bu tartışma 2020 itibarıyla devam etmektedir.

Taksim Camii tartışmaları, dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı Recep Tayyip Erdoğan'ın 19 Ocak 1994 yılında yüksek bir binanın balkonundan, İstanbul'da yapmak istediği projeleri anlatırken Taksim'de yapılması planlanan caminin yerini işaret ettiği gün başlamış oldu.¹⁹ 27 Mart 1994 seçimlerinde Erdoğan'ın Belediye Başkanı olmasıyla birlikte cami projesi ülke gündemine

¹⁸ Hüsrev Tayla, "Kocatepe Camisi'ni Yaptım ama Bu Hiçbirinin Kopyası Değil", Mayıs 2009, <http://v3.arkitera.com/s170-kocatepe-camisini-yaptim-ama-bu-hicbirinin-kopyasi-degil.html>. Erişim: 30 Eylül 2020.

¹⁹ Ender Çınar, "Yıl 1994: Belediye Başkan adayı Erdoğan Taksim Camii projesini anlatıyor", 14 Kasım 2018, <https://www.yenisafak.com/gundem/erdogan-taksim-camiini-boyle-anlatmis-3408743>. Erişim: 30 Eylül 2020.

oturdu. Seçimden iki gün sonra yani 29 Mart 1994 tarihinde Erdoğan'ın "Taksim'e cami yapacağım" sözünü manşete taşıyan haberler çıkmaya başladı.²⁰ Proje, caminin yapılması planlanan alanın siyasal bir mevzileşmeye dönmesinin bir anahtarı haline geldi. Farklı siyasal pozisyonlar kendilerini söz konusu proje üzerinden ifade edip, onun üzerinden itiraz geliştirir bir hale dönüştü. Medya bu mevzileşmenin bir kolunu oluşturmaktaydı. Bir mimar grubu da bu mücadelenin içerisinde konumlarını ifade ederek tartışmayı tekrar siyasal zemini sağlamlaştırmak üzere açıklamalarda bulunmuşlardı. Çeşitli tartışmaların sürüp gittiği cami projesi hakkında dava açılmıştır.²¹ Bu ilk tartışmalardan yaklaşık 20 yıl sonra, 2017 yılında, yapımına başlanan Taksim Cami yine küçük tartışmalarla gündeme gelmiş, 2018'de "Taksim Geçmişini Arıyor" şeklindeki serzenişlere konu oluşturmuştur.²² Yaklaşık 23 yıllık bir tartışmadan sonra caminin yapımına 2017 yılında başlanmış ve 2021 yılında ibadete açılması planlanmaktadır.

2005 yılında medyadaki bir diğer gündem konusu Göztepe parkına cami yapma fikri olmuştur. Kadıköy Göztepe parkına yapılması planlanan cami yine çeşitli medya kuruluşlarınca manşetlere taşındı. "Bu Karar Çok Tartışılacak"²³ başlığıyla gündeme oturan haber, "Yeşil Alana Halktan Tepki"²⁴ başlıklarıyla sürdü. Küçük çaplı eylemlerin yapıldığı ve bu eylemlerin de yer yer medyada kendi siyasal mecrasına oturduğu görülebilir. O yıllarda da Taksim'de yapılması düşünülen cami ile ilişkili olarak tartışmanın boyutu ve zemini katılaştırılırken cami meselesi siyasal zeminini "Halkın Yeşil Alana İhtiyacı Var"²⁵ ve "Her Yeşil Alana Bir Cami"²⁶ gibi haberlerle şehir ve yeşil alan tartışmasında buldu. Tartışmanın "tehlikesini" göstermek amaçlı yapılan haberler de gündemde yerini almaktadır: "Çözülmezse olaylar büyür."²⁷ İstanbul'da Şişli, Taksim, Göztepe camileri, Ankara'da Kocatepe, TBMM camileri Türkiye'nin

---

²⁰ Milliyet Gazetesi, 1994, 29 Mart.

²¹ Milliyet Gazetesi, 1996, 26 Temmuz.

²² Cumhuriyet Gazetesi, 2018, 27 Mart.

²³ Milliyet Gazetesi, 2005, 21 Eylül.

²⁴ Milliyet Gazetesi, 2005, 22 Eylül.

²⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 2005, 24 Eylül.

²⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 2005, 30 Eylül.

²⁷ Milliyet Gazetesi, 2005, 09 Mayıs.

önemli cami gündemleri arasındadır. Yukarıda verilen bütün örneklerden de anlaşılacağı gibi her cami tartışması müstakil araştırmalar yapmak için verimli bir zemin oluşturmaktadır.

Literatüre bakıldığında, Türkiye’de cami üzerine yapılan çalışmalarda tasarım, sanat-mimarlık tarihi ve restorasyon merkezli yayınlarla fazlaca karşılaşılmaktadır. Cami meselesini bu bağlamlar dışında ele alan bazı çalışmalara değinmekte fayda vardır. Divleli’nin çalışması *2000’ler İstanbul’unda Yedi Cami başlığı* ile bunlardan biridir.²⁸ Çalışma, 2000’li yıllara kadar cami meselesini dönemleştirmiş, sonrasında ise birkaç örnekle konusu geçen dönemi politik söylemlerle birlikte çözümlemiştir. Atlı’nın *90’lardan Günümüze Türkiye’de Cami Mimarlığı Tartışmalarına Mimarların Katılımı* başlıklı çalışması ise cami tartışmalarının mimarlar tarafından hangi düzlemde ve söylemle ele alındığının ortaya konulması bakımından örnek olarak verilebilir.²⁹ Cami meselesinin sadece fiziki bir inşaa olmadığını, çeşitli aktörlerin katılımıyla şekillendiğini *Van ve Cami: Bir Anlamlandırma Denemesi* isimli çalışmasında irdeleyen Gülen’in araştırmaları bir başka örnek çalışma olarak zikredilebilir.³⁰ Elinizdeki makalede ise, medya verilerini kullanmak suretiyle cami mimarisinin gündelik yaşam içerisinde zeminini nasıl bulduğu tartışılmaktadır. Yukarıda sıralanan, medya imkanlarının genişlemesiyle görünürlüklerinin eskiye nazaran daha fazla olduğu dört caminin aylarca ve/veya yıllarca bir şekilde gündemden düşmemeleri cami mimarisi ve söylemlerini incelemek açısından önemlidir.

2009’dan Sonra “Cami” ve Medyada Temsilleri

Türkiye cami tartışmalarında, 2009-2013 yılları arasında, Şakirin Camii ile başlayan, Ataşehir Mimar Sinan Camii ve Sancaklar Camii ile devam eden ve Çamlıca Camii’nin tartışmaya katılımıyla zaman zaman ivmesi artan, zaman zaman azalan gündemler oluşmuştur. Dört cami, İstanbul gibi bir metropolde yapılması dolayısıyla, haber sayıları ve makalelerin sayıları itibarıyla çeşitli dalgalanmalar göstererek neredeyse beş yıl boyunca ülke gündeminden düşmemiştir.

²⁸ Divleli, *2000’ler İstanbul’unda Yedi Cami*.

²⁹ Atlı, *90’lardan Günümüze Türkiye’de Cami Mimarlığı Tartışmaları*.

³⁰ Mustafa Gülen, *Van ve Cami: Bir Anlamlandırma Denemesi* (Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mardin: 2015).

Meseleye yöneticilerin de katılımıyla alevlenen tartışmalar, zihinlerde her daim muhafaza edilen gündemleri tazelemeye yardımcı olmuştur.

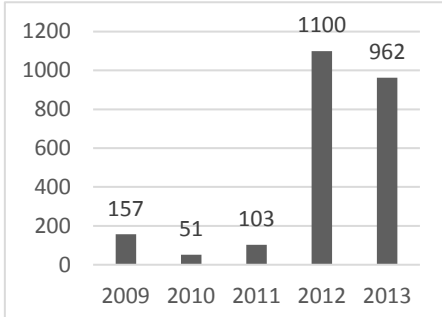
Yukarıda verilmiş olan Grafik 1 ve 2'ye birlikte bakılacak olursanız, tartışmaların sürdüğü dört yıl içerisinde, ulusal, bölgesel ve yerel gazetelerin daha yoğunluklu bir şekilde tartışmaya katkıda bulunduğu görülmektedir (Grafik 2). Ulusal dergiler (91 adet) ile yerel (212 adet) ve bölgesel (25 adet) gazetelerdeki sayısal fazlalık hem tartışmanın niteliksel üretiminin fazla olduğu anlamına gelmemekte hem de oran olarak bakıldığında %49,9 oranının toplam yerel gazetelerin sadece yarısına denk geldiği görülmektedir. Benzer şekilde ulusal dergilerin %14,9'u, bölgesel gazetelerin ise %65'i tartışmaya katılmışlardır. Bu grafik, nicelik bakımından üretilen içeriklerin, "kaç farklı yerel, bölgesel, ulusal gazete ve dergi bu tartışmayı en az bir defa dahi olsa kendi haber ya da köşe yazısında konusu edinilmiştir" sorusunun cevabıdır. Özellikle yerel gazetelerde ulusal gazetelerden iktibaslara rastlanmaktadır. Ulusal gazetelerin ise %93,5'lik bir oranla neredeyse tamamının tartışmanın içerisinde yer aldığı Grafik 2'de açıkça görülmektedir. Bu durum mimari bir eser olarak cami meselesinin ülkenin ulusal gündeminde ne kadar önemli bir husus olduğunu ortaya koymaktadır. Haber değerinin yüksek olduğunun işareti olan veri, tartışmanın yaygın düzlemine de işaret etmektedir. Bölgesel gazetelerin de benzer bir reflekse sahip olması, tartışmanın bir şehrin yerel meselesi olmasından daha çok ülke çapında bir tartışma konusunu gündeme taşıma isteklerinin bir yansıması olduğu söylenebilir.

Grafik 3'de gösterilmiş olan, dört cami hakkında yapılan haber sayısının fazlalığının nedeni, bu camilerin ister fiziksel olarak inşa edilmesinde isterse de birer imge olarak inşa edilmesinde etkin olan aktörlerin rollerinin azımsanmayacak ölçüde katkısında aranabilir. Makalenin sonraki iki bölümünde haber ve makalelerin çoklukları, belli zamanlarda artıp ve azalmalarının nedenleri grafikler eşliğinde yorumlanmıştır. Ayrıca, adı geçen camilere haber olarak değinmiş ve makale olarak yazılmış, sadece camilerin isimleri -farklı bir konu bağlamında da olsa- zikredilmiş metinlerin sayısı toplamda 3405'tir. Cami mimarisinin bir haberin herhangi bir yerinde gelişi güzel bir yer bulması ile doğrudan konu edilmesinin niteliksel farkı dikkatlerden kaçmamalıdır. Bu veri setinde metin içeriği ile mimarlık ilişkisine ve nitelik farkına odaklanmak gereklidir. Gazete haberleri,

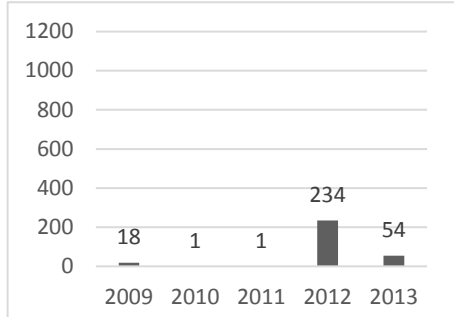

okuyucuyu kendisine bir şekilde maruz bırakan, basılı medyanın asli bir ögesidir. Okuyucu ister gazetenin sadece spor sayfası isterse de bir köşe yazısı okuma arzusu taşısın gazetenin haberlerine maruz kalır. Okurun, haberi anlatabilmek için kullanılan fotoğraflara maruz kalması dahi metni okumadan haberin bir kısmına muhatap olduğu anlamına gelir. Bu bakımdan haberin nasıl ve ne amaçla verildiği önem taşımaktadır. Konu cami haberleri olunca, yapıların ibadete açılışı gerçekleştikten bir süre sonra haberlere konu olmasının sebeplerinden en önemlisi cenaze haberleri olmaktadır. Bundan dolayı istatistiklere bu tür, mimari ile ilgisi zayıf haberler dâhil edilmemiştir. Örneğin; 2009’dan itibaren faaliyet gösteren Şakirin Camii haber metinlerinde sayısız cenaze haberinin yer alması kaçınılmaz bir durumdur. Benzer bir durum Ataşehir Mimar Sinan Camii için de geçerliliğini korumaktadır. Hal böyle olunca bütün haberlerin içerisinde bu ve benzeri haberlerin ayıklanması gerekir. Makalelerin ise gazete haberlerinden ayrılıp farklı bir veri seti olarak irdelenmesi gerekir. Çünkü camiler hakkında üretilen “söylemler” makaleler aracılığıyla daha güçlü biçimde açığa çıkarılabilmektedir. Başka bir ifadeyle, her ne kadar gündemi anlık olarak belirleyen tür gazete haberleri olsa da belirtilen tarihsel aralık için en kritik söylemsel düzlemler makalelerde inşa edilmektedir. Diğer taraftan, gazete haberlerinde olduğu gibi dört cami hakkındaki makalelerin çakışma noktaları, yazarların zihinlerinde cami meselesinin nasıl oluştuğunun halitasını ortaya çıkarabilmektedir. Türkiye’de basılan gazete ve dergilerde dört cami ile ilgili yayınlanmış makale sayıları da ayrıca manidar görünmektedir (Grafik 4). 21 köşe yazısı ile Taraf Gazetesi en fazla yazının yazıldığı gazetedir. Hem gazetelere göre makale sayıları hem de bizzat yazarların pozisyon alışı ve metinlerinin içeriği ayrıntılı analiz edilmesi gereken başka bir çalışmanın konusudur.

Dört caminin basılı medyadaki içerik türlerine göre gündem oluşu yıllara göre değişim göstermektedir. 2373 gazete haberi ve 308 makalenin yıllara göre sayılarına yakından bakılabilir. 2009-2013 yılları arasındaki gazete haber sayıları Grafik 5’te gösterilmiştir. 2009 yılında Şakirin Camii’nin açılışı ile başlayan haberler Çamlıca Camii’nin gündeme geldiği 2012 yılında zirveyi görmüş, bir sonraki yıl olan 2013’de ise sıcaklığını korumuştur (Grafik 5). Makalelerin yıllara göre dağılımında da benzer bir durum söz konusudur (Grafik 6).

Grafik 5. Yıllara göre gazete haber sayıları.

Grafik 6. Yıllara göre makale sayıları.

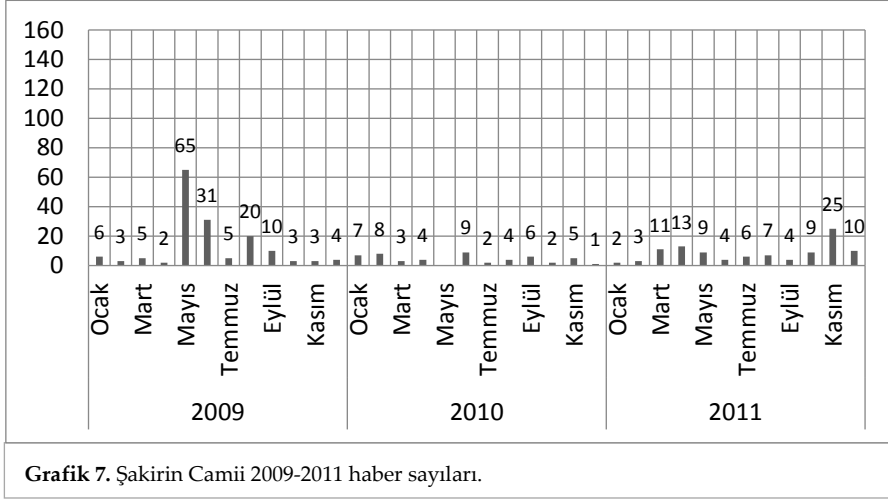
Gazete haberleri ve makaleler karşılaştırıldığında, doğal olarak, sayı itibarıyla makaleden ziyade haber yoğunluğu söz konusudur. Bu noktada, yazıların haberlere oranı anlamlı bir veri sunmaktadır. Makalelerin toplam içerikler (haber+makale) oranı 2009'da %10.2, 2010'da %1.9, 2011'de %1, 2012'de %19,3, 2013'de ise %5.3'tür. Gazete haberleri içeriği itibarıyla "haber değeri", makaleler ise "tartışma değeri" taşıyan metinler olarak tavsif edilebilir. Bu bağlamda yukarıdaki oranlar haber değeri olan bir konunun tartışma değeri taşıyıp taşımadığı hakkında yorum yapmaya olanak vermektedir. 2012'de haber sayısı 1100, makale sayısı 234 (oran %19,3) iken, 2013'de haber sayısı 962 makale sayısı 54 (oran %5.3)'tür. Birbirini takip eden iki yıl arasında yaklaşık %12'lik bir oran düşüşü söz konusudur. Burada gösterilmeyen diğer bir veriye göre 2014 yılı başlarında haberler devam ederken makaleler tamamen tükenecektir. En fazla içeriğin üretildiği 2012 yılındaki bu fazlalık Çamlıca Camii ile ilişkilidir. Çamlıca Camii'nin yapılacağı kamuoyu ile paylaşılmış ve bu yılda mimari proje yarışması açılmıştır. Bu durum ilerideki grafiklerde daha ayrıntılı olarak görülmektedir.

Gazete Haberleri ve Analizi

Şakirin Camii, Ataşehir Mimar Sinan Camii, Çamlıca Camii ve Sancaklar Camii hakkında çıkan haberleri iki grupta incelemek, haberlerin istatistiksel analizini yapabilmek için daha anlamlı görünmektedir. 2012 yılına varıncaya kadar gazete haberleri bakımından sadece Şakirin Camii'den söz etmek mümkündür. Bunun sebebi, diğer camilerin hem yapım yılları hem de yapılacağına dair haberlerin Şakirin Camii'ne nispetle çok daha geç gündeme gelmesidir. Şakirin Camii haberlerini de kendi içerisinde üçe ayırmak anlamlıdır. İlki Şakirin Camii'nin bir mimari yapı olması itibarıyla kendisi; ikincisi

yapının iç mimarı olan Zeynep Fadilloğlu hakkında çıkan haberler; üçüncüsü ise analizlerde yorumlamadığımız cenaze haberleridir.

Açılışı 2009 yılının mayıs ayında katılım sayısının yüksek olduğu bir toplantıyla yapılan Şakirin Camii, basın gündeminde önemli derecede yer edinmiştir. Açılışından önce birkaç haberle gündeme gelmiş olsa da 2009 yılı mayıs ayı, açılışı nedeniyle en fazla gündeme geldiği ay olmuştur (Grafik 7).

Grafik 7. Şakirin Camii 2009-2011 haber sayıları.

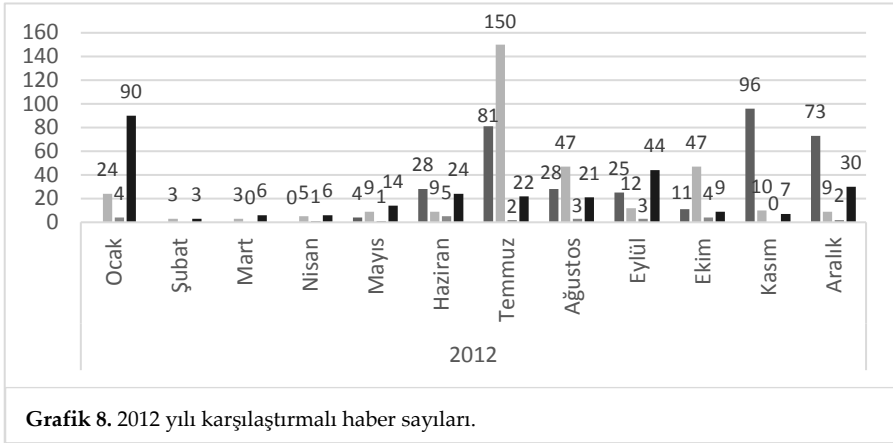
Genel bir yanlış anlama üzerinde ittifak eden haberler, Zeynep Fadilloğlu'nu Şakirin Camii'nin iç mimarı değil mimarı olarak ilan etmiş,³¹ daha sonra yayınlanacak haberler de doğrudan Zeynep Fadilloğlu haberleri olmuş ve Fadilloğlu ismi Şakirin Camii ile özdeşleşmeye başlamıştır. Şakirin Camii mimarı Hüsrev Tayla hakkında yapılmış haber ya da Hüsrev Tayla ile Şakirin Camii'nin ilişkilendirildiği haber sayısı neredeyse yok denecek kadar azdır. Şakirin Camii, Şakir Ailesi tarafından yapılması ve iç mimarının Zeynep Fadilloğlu olması hasebiyle yer yer "sosyete camii" olarak nitelendirilmiştir. Açılış kokteyline "sosyete camiasının" katılması basılı medya haberlerinde çokça yer almış ve köşe yazılarında gündem olmuştur.³² Cami, 2010 yılında yine çeşitli vesilelerle haberlere konu olmuştur. Örneğin, Amerikalı ünlü televizyon yapımcısı, spiker, gurme ve kitap yazarı Martha Stewart şov programı için Türkiye'ye

³¹ Sabah Gazetesi, 2009, 11 Ağustos.

³² Ahmet Hakan Coşkun, "İstanbul Modern Tadında Bir Cami", *Hürriyet Gazetesi* 2009, 10 Mayıs.

gelip çeşitli yerleri gezerek çekim yapmış, Şakirin Camii'ne de uğramış ve bu haber çeşitli gazetelerde fazlaca yer bulmuştur.³³ Bu ve benzeri haberler Şakirin Camii'nin hem bir ibadethane olması hem de "modernliği" temsil eden gezilebilir turistik bir değerle yüklenmesi anlamına gelebilir. Yapılan bu haberlerde dikkat çekici unsur, caminin birçok tarihi mekân içerisinde çağdaş dünyada yapılmış neredeyse tek örnek eser olarak gösterilmesidir. Şakirin Camii artık medya açısından "çağdaş bir örnek" haline gelmiştir. Bunun yanı sıra Şakirin Camii'nin 2011 yılının Kasım ayında, yine birtakım haberlerle gündeme geldiği görülmektedir. Söz konusu gündemin sebebi ise dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın geçirdiği bir ameliyatın ardından ilk defa Şakirin Camii'nde görüntüleniyor olmasıdır.³⁴ Bu noktadan itibaren Şakirin Camii ile ilgili haber içerikleri bir ibadet mekânı olarak "olağanlaşmaya" başlamıştır. Cenaze törenleri gibi haber içerikleri 2012 ve 2013 yılında çoğunluktadır. Bu itibarla ilerleyen analizlerde Şakirin Camii haberlerinin grafiklerde görülen çokluğuna değinilmeyecektir.

Şakirin Camii, Ataşehir Mimar Sinan Camii, Çamlıca Camii ve Sancaklar Camii ile alakalı haber sayılarının yer aldığı Grafik 8, 2012 yılında dört cami haberlerini karşılaştırmalı olarak görmeye imkân tanımaktadır. Şakirin Camii'in haberlerde konu olmasının nedenlerinden biri toplumda ismi bilinen kişilerin ve devlet ricalinin Karacaahmet Mezarlığı'nı ziyareti sırasında camiye de ziyarette bulun-

³³ Star Gazetesi, 2010, 25 Haziran.

³⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 2011, 29 Kasım.

muş olmalarıdır. Grafiklerdeki Şakirin Camii değerlerinin yüksekliğinin kahir ekseriyeti 2012 yılından sonra bu şekilde açıklanabilmektedir.

2012 yılının temmuz ayında ibadete açılan Ataşehir Mimar Sinan Camii, bu ayda yılın en fazla haber yapılan camisi olmuştur. Açılışının bürokratik yerli ve yabancı üst düzey yönetici ve siyasiler tarafından³⁵ yapılmış olması haber değeri arttırmıştır.³⁶ Açılışından önce nadiren cami inşaatını kontrole giden Başbakan, caminin gündeme gelmesinin diğer nedenidir.³⁷ Örneğin, 2012 yılının ocak ayında Ataşehir Mimar Sinan Camii'nin haber olması, Başbakan ziyareti ile ilişkilidir. Ayrıca Ataşehir Mimar Sinan Camii sıkça Çamlıca Camii ile birlikte anıldığı için açılışından önce ve sonra çok kez konu olmuştur. Bu birlikteliğin tarihi, farklı oranlarda olmakla birlikte, 2012 yılının haziran ayı ve sonrasına tekabül eder.³⁸ Ataşehir Mimar Sinan Camii'nin 2012 yılı ağustos ayında haber sayısının açılışından sonra yine üst noktada oluşu yine yönetici ve bürokratların camiye ziyaretiyle alakalıdır. Kartal-Kadıköy metrosu açılışı sonrası vali ve bakanlarla cuma namazı kılmaya giden başbakan, caminin haber sayısının artmasının nedenidir.³⁹

2012 yılı mayıs ayında, Recep Tayyip Erdoğan'ın “Çamlıca tepesine bir cami yapılacak” ifadesi ile Çamlıca Camii ilk defa gündeme gelmiştir 2012 yılı mayıs ve haziran ayları Çamlıca Camii haberleri, caminin “nereye konulacağı”, “nasıl olacağı”, “hangi mimari üslupla yapılacağı” gibi birçok soru ile medyada yer bulduğu aylardır. Grafik 8’den de görüleceği üzere haber sayısının en fazla olduğu ikinci dönem 2012 yılı Temmuz ayıdır. Bu durumun nedeni, temmuz ayında Çamlıca Camii için bir yarışma düzenlendiğinin ilan edilmesidir.⁴⁰ Çamlıca Camii haberlerinde, aynı yılın Kasım ayında ciddi bir hareketlenme görülmektedir ve haberler en yüksek sayıya ulaşmıştır. Temmuz ayında düzenlenen yarışmanın sonuçları Kasım ayında açıklanmıştır.⁴¹ Sonuçların açıklanması bir sonraki ayın

³⁵ T.C. Başbakanı, Gabon Cumhurbaşkanı, Irak Ulusal Meclis Başkanı, bakanlar ve milletvekilleri.

³⁶ Milliyet Gazetesi, 2012, 21 Temmuz.

³⁷ Yeni Asır Gazetesi, 2012, 24 Ocak.

³⁸ Milliyet Gazetesi, 2012, 31 Mayıs.

³⁹ Star Gazetesi, 2012, 18 Ağustos.

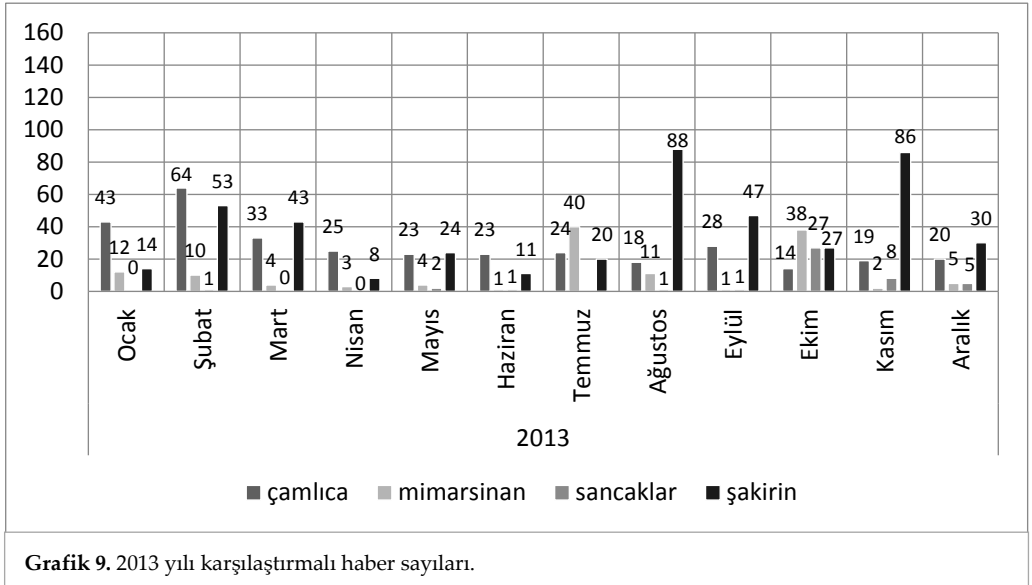
⁴⁰ Vatan Gazetesi, 2012, 24 Temmuz.

⁴¹ Habertürk Gazetesi, 2012, 15 Kasım.

haberlerine de yansımış ve aralık ayında yine Çamlıca Camii gündemdeki yerini korumuştur. 2012 yılı mayıs ayından itibaren Çamlıca Camii'nin hem haber değeri hem de makaleler üzerinden gerçekleştirilen tartışmalar bakımından dikkate değer bir başka unsur, yönetici iktidarın günlük siyasette aldığı başka kararların ardından yapılan tartışmalarda bir şekilde Çamlıca Camii ile kurulan ilişkisidir.

2012 yılının başlarında Sancaklar Camii ve mimarı Emre Arolat hakkında az da olsa haberlere yer verilmeye başlanmıştır. 2012 yılı Haziran ayında temeli atılan Sancaklar Camii aynı dönemde tartışılan Çamlıca Camii gündeminin gölgesinde kalarak haberlerde çok fazla yer edinememiştir.⁴² Haziran ayından sonra Emre Arolat'ın Singapur'da düzenlenecek olan Dünya Mimarlık Festivali'ne Sancaklar Camii ve ayrıca dört projeye katılmasının haberleri de yine dönemin cami tartışmasında Çamlıca Camii'ne kıyasla çok az yer bulabilmiştir.⁴³ Genel itibariyle ulusal ve bölgesel dergilerin konu edildiği Sancaklar Camii, mimarı Emre Arolat ismi ile gündeme gelmiş, ancak açılışından sonra az sayıda haberin konusu olmuştur.

2013 yılına gelindiğinde cami haberlerinin devam ettiği görülmektedir (Grafik 9).

⁴² İstiklal Gazetesi, 2012, 06 Haziran.

⁴³ Milliyet Gazetesi, 2012, 21 Temmuz.

Tek tek camilere bakılacak olursa, Ataşehir Mimar Sinan Camii'nin 2013 yılında haber değerini yitirdiği ve "normalleştiği" söylenebilir. Cami hakkında cenaze, ünlü ziyaretçiler, önemli gecelerde düzenlenen etkinlikler gibi haberlere yer verilmektedir. Cami başbakanın konuşmalarında geçmesiyle, camide düzenlenen çeşitli etkinliklerle, ayrıca müezzinleri ve imamlarıyla gündeme gelen bir camiye dönüşmüştür.⁴⁴ Cami artık mimari bir yapı olması ile değil günlük yaşamın ve ziyaretçilerinin adları ile haberlere konu olmuştur.

Diğer yandan 2013 yılı boyunca haber değerini yitirmeyen Çamlıca Camii'nin, 2012 yılında yapılan yarışmasının ardından tartışmaları sürmekte ve gündemdeki yerini korumaktadır.⁴⁵ Kazanan projenin detayları netleşmekte, bununla ilgili haberler 2013 yılı Şubat ayında yer almaktadır.⁴⁶ Ayrıca cami için çeşitli ulaşım problemlerinin çözümü ile ilgili formüllerle tartışılan Çamlıca Camii, yeni ulaşım projeleriyle de haber değeri taşıyarak gündemdeki yerini korumaya devam etmiştir.⁴⁷ Bu ayda gündemde olmasının bir diğer sebebi ise proje başlangıç tarihinin kesinleşmiş olmasıdır.⁴⁸ Nitekim aynı yılın Mart ayı sonrası, Çamlıca Camii inşaat haberleriyle gündeme gelmeye başlamıştır.⁴⁹ Ayrıca, Çamlıca Camii birçok konuyla ilişkilendirilerek haber yapılmıştır. Örneğin, Taksim Meydanı ve Taksim Camii (28.11.2012), Haliç köprüsü (01.01.2013, 23.12.2012), Emek Sineması (08.04.2013), Alkol yasağı (24.05.2013), Üçüncü Köprü (29.05.2013), Gezi olayları (Haziran 2013), Mimar Ahmet Vefik Alp'in Taksim Camii tasarımı için ödül alması (5.11.2013) gibi olaylar ve konularla birlikte haberlere konu olmuştur. Cami yıl boyunca gündemden hiç düşmemiştir. En önemlisi, çalışmanın konusu olan diğer camilerle de ilişkisi sıklıkla kurulmuştur. 2013 Kasım ve aralık aylarında Sancaklar Camii'nin açılmasıyla Çamlıca Camii gündemi yinelenmiştir.

---

⁴⁴ Türkiye Gazetesi, 2013, 16 Mayıs.

⁴⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 2013, 15 Ocak.

⁴⁶ Sakarya Gazetesi, 2013, 24 Ocak.

⁴⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 2013, 06 Şubat.

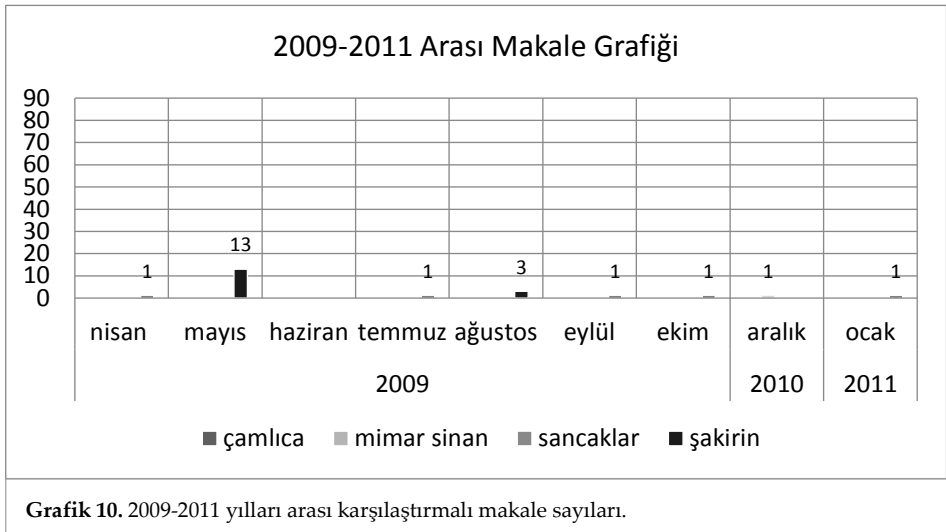
⁴⁸ Yeni Akit Gazetesi, 2013, 06 Şubat.

⁴⁹ Posta Gazetesi, 2013, 31 Mart.

2013 yılı Kasım ayında açılışı yapılan Sancaklar Camii yıl içerisinde, mimarı Emre Arolat'tan dolayı gündeme gelmiş, Ekim, Kasım ve aralık aylarında ise caminin ibadete açılışla birlikte haber değeri kazanmıştır.⁵⁰ Ayrıca cami, açıldıktan sonra çeşitli makalelere konu olmuştur. Bütün yılların karşılaştırmalı haber sayılarını bir grafikte toplu olarak görmek yukarıda ayrıntılandırılan meseleyi tekrar gözler önüne serecektir (Ek Grafik 1).

Dergi Makaleleri ve Analizi

Şakirin Camii, Ataşehir Mimar Sinan Camii, Çamlıca Camii, Sancaklar Camii ile alakalı 2009-2013 yılları arasında çeşitli görüş ve içeriklerde makaleler kaleme alınmıştır. Bu makalelerin tamamına yakını tartışma değeri taşıyan içeriklere sahiptir. Makalelerde, 2009-2011 yılları arasında gazete haberlerinde olduğu gibi, sadece Şakirin Camii konu edilmiştir. Bunun tek istisnası 2010 yılı 12 Aralık'ta yayınlanan Ataşehir Mimar Sinan Camii ile alakalı metindir⁵¹ (Grafik 10).

Grafik 9'da görülebileceği gibi Şakirin Camii tartışması 2009 yılı Nisan ayı sonunda başlamış Mayıs ayında ise en fazla sayıya ulaşmıştır. Bunun nedeni, yine haber grafiğinde olduğu gibi, caminin açılış törenidir. Çeşitli mecralarda yazılan makalelerde Şakirin Ca-

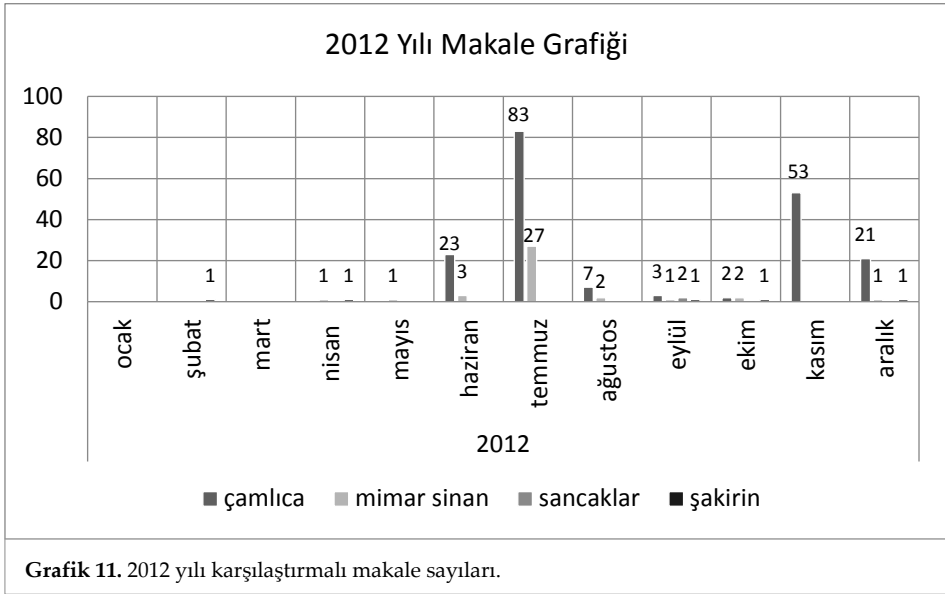
⁵⁰ Sabah Gazetesi, 2013, 18 Kasım.

⁵¹ Hikmet Çetinkaya, "Mimar Sinan, Cami, Özgürlük ve Din", *Cumhuriyet Gazetesi*, 2010, 12 Aralık.

mii, mimar olarak Zeynep Fadilloğlu’nun kimliğiyle dile getirilmiştir. Hatta 2009 Ağustos ayında Yapı Dergisi’nde kaleme alınan bir metinde şu cümleler geçmektedir: “Caminin önce dekoratörünün adıyla anılması, ardından mimarının Hüsrev Tayla olduğunun ortaya çıkması alışlagelik camilerden farklı görünen bu camiye ‘medyatik’ ilgiyi de artırdı.”⁵² Türkiye mimarlık ortamının önemli dergilerden biri olan Yapı Dergisi’nin de katılımı ile cami mimarının isminin sürekli yanlış verilmesi ayrıca bir gündem meselesi olmuştur.

Şakirin Camii’nin 2009’da cami tartışmasını başlatması açısından önemine rağmen 2012 yılına gelindiğinde tartışma gündemi içerisinde isminin neredeyse hiç geçmediği tespiti kolaylıkla yapılabilir. Araştırmanın belirlediği tarihsel aralıkta cami mimarlığının tartışma sürecini çoğaltan ve kıskırtan, tartışmanın kırılma noktasını oluşturan caminin Çamlıca Camii oluşu grafiklerde açıkça görülmektedir (Grafik 11, 12).

Her ne kadar Şakirin Camii ve Ataşehir Mimar Sinan Camii hakkında çeşitli makaleler kaleme alınmış olsa da bunlar birtakım değerlendirme ve küçük tartışma noktalarına değinmekten ibarettir. Oysa Çamlıca Camii, tartışılmaya başlandığı andan itibaren “cami

⁵² Yazarı yok, “Şakirin Camisi ve Çağdaş Cami Tasarımı”, *Yapı Dergisi* (2009/8).

mimarisinin” tartışılıyor oluşu, diğer camilerle olan ilişkisini doğal bir akışla ortaya çıkarmış ve karşılaştırmalı olarak son derece etkin bir tartışma değeri kazanmıştır. Çamlıca Camii'nin bu özel ve önemli durumu, yazarları camiyi diğer üç cami ile ilişkilendirmeye itmiştir. Grafik 10'da da görüldüğü gibi Çamlıca Camii tartışmalarının ortaya çıkmasının ardından diğer camilerle ilgili yazılan makale sayılarında da artış olmuştur. Zaman zaman tersi durum da söz konusu olmuştur. Diğer camiler tartışmaya açıldığı anda Çamlıca Camii ile ilişkilendirilmiştir. Çamlıca Camii makalelerde sadece cami mimarisiyle değil politik erkin ortaya koymak istediği birçok projeye de ilişki olarak tartışılmıştır.⁵³ Benzer bir şekilde, Üçüncü Köprü, Gezi olayları, içki yasağı, kürtaj meselesi, kilise yapımı⁵⁴ gibi konularla ilgili doğrudan ya da dolaylı ilişkiler kurulmuştur. 2012 yılı haziran ayında caminin inşa edileceği haberi tartışmalara sebep olurken, temmuz ayında düzenlenen yarışma sebebiyle cami çok defa konu edilmiştir. 2012 yılının Kasım ayında yarışmanın sonuçları ilan edilmiş ve tartışmalar tekrar alevlenmişti. Fakat makalelerin gündeminde bu kez sadece Çamlıca Camii vardır.

Aynı yılın temmuz ayında Ataşehir Mimar Sinan Camii'nin çok fazla konu edilmesinin sebebi ise, bu tarihlerde cami açılışının yapılmış olmasıdır.⁵⁵ Ataşehir Mimar Sinan Camii, açılışından önce ve sonra zaman zaman dergi ve gazetelerdeki tartışmalarda yer bulmuştur.⁵⁶ 2012 yılını en tartışmasız geçiren cami ise Sancaklar Camii'dir. Cami hakkında sadece 2012 yılının Eylül ayında iki makale kaleme alınmıştır.⁵⁷ 2013 yılı cami tartışmalarını seyri bir önceki yıl olduğu gibi Çamlıca Camii eksenli gerçekleşmiştir. Grafiği hareketlendiren en önemli unsur Çamlıca Camii'dir (Grafik 12).

---

⁵³ Bk. Doğan Hasol, “Taksim Cumhuriyet Meydanı ve Çamlıca Camisi'nin Düşündükleri”, *Yapı Dergisi* (2012/12): 6.

⁵⁴ Bk. Bayram Coşkun, “Akp Yeşilköy'e Kilise Yapıyor”, *Yeni Mesaj Gazetesi*, 2012, 14 Aralık.

⁵⁵ Bk. Necmettin Turinay, “Şehirler, Camiler ve Kamu Binaları”, *Yeni Akit Gazetesi*, 2012, 25 Temmuz.

⁵⁶ Bk. Yahya Düzenli, “Şehirlerimizde Urulaşma ve Kaybedilen Ölçü”, *Milat Gazetesi*, 2012, 16 Haziran.

⁵⁷ Bk. Ali Büyükçapar, “Cami Mimarlığında Mütevazılık”, *Milli Gazete*, 2012, 24 Eylül.

2013 yılında Şakirin Camii artık tartışılmamakta, Sancaklar Camii açılışına yaklaşılmış ve bir süre sonra açılış yapılmış olduğu için yıl sonuna doğru kısmen tartışma konusu olmaktadır. Ataşehir Mimar Sinan Camii de Çamlıca Camii ile ilişkilendirilerek ya da örnek cami olarak gösterilmek üzere dile getirilmektedir. Fakat bütün bunların yanında Çamlıca Camiinin, inşa aşaması ve politik erkin söylemleri ile her safhada gündeme getirildiği gözlenmektedir. Temel atma töreninden, projenin detaylarının belirginleşmesine, kullanılacak betonun kalitesine kadar her bir mesele ortaya çıktıkça, Çamlıca Camii hakkında müstakil makaleler kaleme alınmıştır. Makalelerin yayın sıklığını toplu olarak görmek tartışmanın ne zaman alevlenip ne zaman sönmüldüğünü ve camilerin kendi arasındaki kıyası kolaylaştıracaktır (Ek Grafik 2).

Sonuç Yerine: Bir Cami, Mimari Eserden Başka Nedir?

Medyanın gündemi takip etme ve gündem belirleme gücü çerçevesinde sadece mimarlık alanındaki tartışmaları değil toplumsal birçok alanın yönlendirilmesinden söz edilebilir. Mimarının farklı siyasal pozisyonların mücadelesinin birer yansıması olduğu söylenebilir. Gerek Şişli, Taksim, Kocatepe vs. camileri gerekse de Çamlıca Camii gibi örnekler üzerinden söz konusu pozisyonların keskinle-

şip bir tür “çatışma” alanına dönüştüğü gazete haberleri ve makalelere bakılarak iddia edilebilir.⁵⁸ Mimarinin inşa faaliyeti olmasının yanı sıra medya gündemi içerisinde bakılarak başka söylemlerin aracı kılındığı görülebilir. Şakirin, Ataşehir Mimar Sinan, Çamlıca ve Sancaklar camilerinin, basılı medya organları tarafından yayımlanan haber ve makalelerin sıklıkları, Türkiye mimarlık gündeminin basılı medya üzerinden çekilmiş bir fotoğrafını sunmaktadır ve oldukça verimli bir veri setidir. Girişte belirtilen araştırma soruları üzerinden gidilecek olursa “mimari bir eser olarak cami meselesinin ülke gündemindeki önemi medya gündemi üzerinden değerlendirilebilir mi?” sorusunun cevabı bu şekilde verilmiş olur. Medyanın cami meselesini çoğu zaman salt bir “mimari mesele” olarak görmediği, bu durumun bizzat gündeme etkisi olan siyasi, ideolojik, vb. farklı kamplarda bulunan aktörün söylemleriyle inşa edildiği gözlenmiştir. Araştırma sonunda varılan bu sonuç, yukarıda ayrıntılı olarak yorumlanan, “basılı medyada camilerin haberlere nasıl ve ne amaçla konu edilmektedir?” sorusundan yola çıkılarak varılan özet sonuçtur. Peki “İçerik türüne (haber, makale) göre caminin basılı medyada (gazete ve dergiler) temsiline/gündem oluşuna ilişkin değişim noktaları ile birlikte artış-azalış nedenleri nelerdir?” Bu artış azalışın yine politik-ideolojik aktörlerin söylemleriyle doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Camiler hakkındaki bazı haberlerin camilerin yapım kararının açıklanması, tasarımın niteliği ya da tasarım aşamasındaki değişikliklerden yola çıkarak hazırlanışı tartışmanın seyrini değiştirmemektedir. Yapılar hakkındaki makalelerin de benzer bir refleks göstermesi, mimarlık tartışmalarının ülke siyasetinin gündemine ileri düzeyde angaje olduğunu göstermektedir. Cami meselesinde siyasilerin cami ziyaretleri haber sayılarını doğrudan etkilemektedir. Her ziyaret camilerin gündemdeki sıcaklığını korumasına yol açmaktadır. Makalelerde de aynı aylarda artış gözlenmektedir. Nitekim 2014 itibarıyla ne Çamlıca ne de diğer camiler hakkında neredeyse hiç metin kaleme alınmaması bu şekilde açıklanabilir.

Araştırmada ortaya çıkan, “İstatistiklerden elde edilen bulgular dan yola çıkılarak medyanın cami gündeminde karşılaşılan en kritik konu” Çamlıca Camii’nin yapım kararı açıklandıktan sonra hemen

---

⁵⁸ Ayrıntılı söylem analizleri için bk. Taşar, *Aslında Neyi Konuşuyoruz? Türkiye’de Cami Tartışmalarına (2009-2013) Yönelik Bir Söylem Analizi*; Emin Selçuk Taşar, “İhtiyaç Kavramının Mekan Politikası: Çamlıca Camii Örneği”, 78-87.

hemen bütün tartışmalara baskın hale gelen konumudur. 2009-2013 yılları arasındaki makalelere genel olarak bakıldığında; Çamlıca Camii ile ilgili 234 makale, Ataşehir Mimar Sinan Camii ile ilgili 46 makale, Sancaklar Camii ile ilgili 8 makale, Şakirin Camii ile ilgili 31 makale yayınlanmıştır. Diğer taraftan, camilerle ilgili olarak 2009 yılında 20 makale, 2010 yılında 1 makale, 2011 yılında 1 makale, 2012 yılında 237 makale, 2013 yılında ise 60 makale yayınlanmıştır. Bu genel veriler, Çamlıca Camii’nin baskınlığını bir kez daha gözler önüne sermektedir. Makalelerde olduğu gibi gazete haberlerinde de önemli bir farklılık yine Çamlıca Camii’dir. Çamlıca Camii öncesi yazılan haber ve makalelerde, camilerin inşâî durumlarındaki değişiklikler duyurulmakta veya camiler hakkında kısa değerlendirmeler yapılmaktadır. Çamlıca Camii metinlerinde ise, özellikle makalelerde, karşılıklı olarak siyasi ve ideolojik tavırlar, kamplaşmalar ön plana çıkmaktadır. Bu durum Çamlıca Camii’nden sonraki cami metinlerine de büyük oranda sirayet etmiştir. Hangi camiden bahsedilirse bahsedilsin konu bir şekilde Çamlıca Camii meselesine değmektedir. Çamlıca Camii tartışmaları, caminin yapılması ya da yapılmaması yönünde sunulan argümanlarla kaleme alınırken, diğer camilerin ürettiği/üreteceği diğer argümanların bu tartışma içerisinde eridiği söylenebilir. Örneğin, Sancaklar Camii hakkında yazılan bir metinde, genellikle, Çamlıca Camii ya eleştirilmekte ya da örnek gösterilmektedir. Neredeyse metinlerin tamamı bir değerlendirmenin ötesinde bir tür ideolojik kamplaşmaya, siyasi konumlanışlara işaret etmektedir.⁵⁹

Sonuç olarak ülke cami gündeminin ve bu gündeme bağlı tartışmaların “haber değeri”, “tartışma değerini” niceliksel olarak arttırmakta, niteliksel olarak içerik farklılaşması sınırlı bir seviyede kalmaktadır. Yapılan veya sürdürülen tartışmaların siyasetin gündemi ile irtibatlı oluşu mimarlığın sadece tanımlı ve geçirgen olmayan bir alana sahip olmadığını, siyasi, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin hepsiyle birlikte şekillendiğini göstermektedir.

Kaynakça

Arı, G. S., Armutlu, C., Tosunoğlu, N. G., & Toy, B. Y. “Nicel Araştırmalarda Metodoloji Sorunları: Yüksek Lisans Tezleri Üzerine Bir Araştırma”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 64/4 (2009): 15-37.

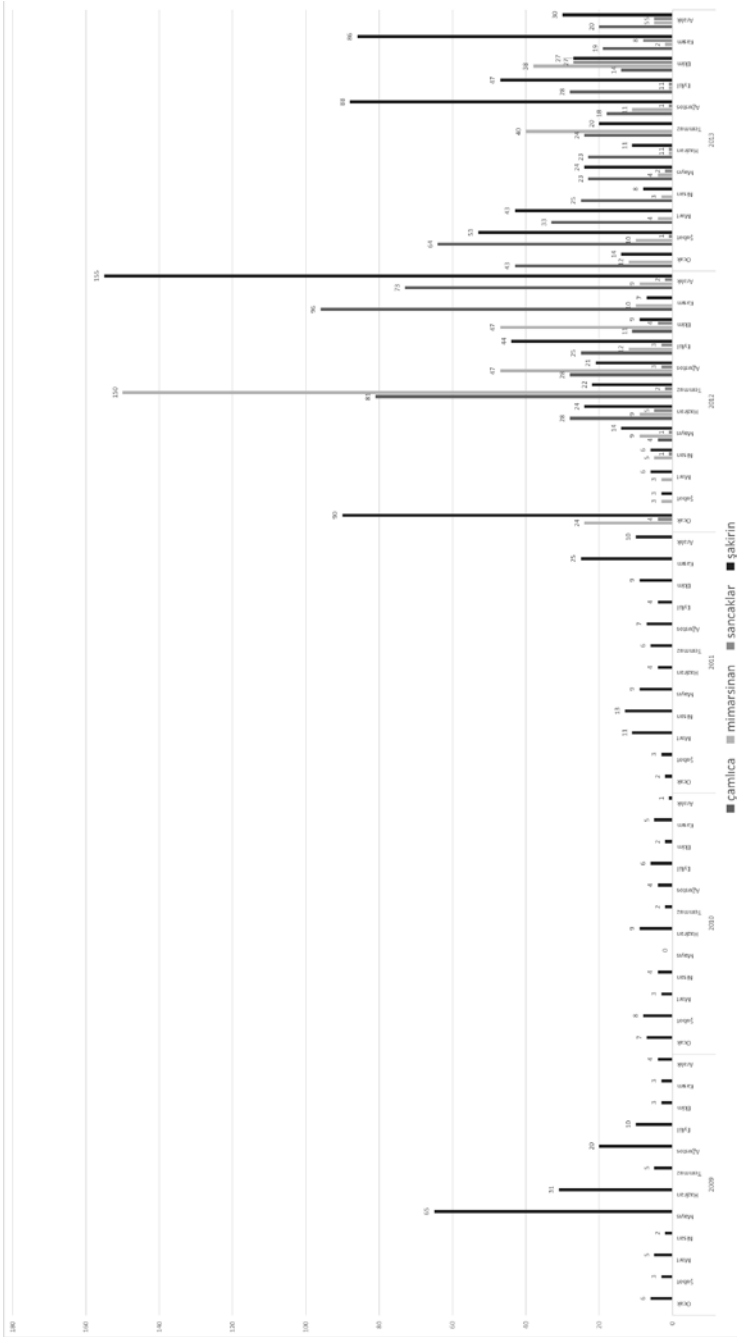
⁵⁹ Ayrıntılı söylem analizleri için bk. Taşar, *Aslında Neyi Konuşuyoruz? Türkiye’de Cami Tartışmalarına (2009-2013) Yönelik Bir Söylem Analizi*; Emin Selçuk Taşar, “İhtiyaç Kavramının Mekan Politikası: Çamlıca Camii Örneği”, 78-87.

- Atlı, Mehmet. *90'lardan Günümüze Türkiye'de Cami Mimarlığı Tartışmalarına Mimarların Katılımı*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul: 2010.
- Büyükçapar, Ali. "Cami Mimarlığında Mütevazılık". *Milli Gazete* (2012, 24 Eylül).
- Çetinkaya, Hikmet. "Mimar Sinan, Cami, Özgürlük ve Din". *Cumhuriyet Gazetesi* (2010, 12 Aralık).
- Coşkun, Ahmet Hakan. "İstanbul Modern Tadında Bir Cami". *Hürriyet Gazetesi* (2009, 10 Mayıs).
- Coşkun, Bayram. "Akp Yeşilköy'e Kilise Yapıyor". *Yeni Mesaj Gazetesi* (2012, 14 Aralık).
- Cumhuriyet Gazetesi (1946, 04 Kasım). "Şişli'de Yapılan Cami Güzel Oluyor", *Cumhuriyet Gazetesi*.
- _____ (1949, 14 Mart). "Şişli Camii Tamamlanıyor". *Cumhuriyet Gazetesi*.
- _____ (2005, 24 Eylül). "Halkın Yeşil Alana İhtiyacı Var. *Cumhuriyet Gazetesi*.
- _____ (2005, 30 Eylül). "Her Yeşil Alana Bir Cami". *Cumhuriyet Gazetesi*.
- _____ (2011, 29 Kasım). "Erdoğan Ameliyat Oldu". *Cumhuriyet Gazetesi*.
- _____ (2013, 06 Şubat). "Cemaati Yeni Yapılacak Camiye Taşımak İçin Formül Aranıyor: Mecidiyeköy-Çamlıca Arasına Teleferik". *Cumhuriyet Gazetesi*.
- _____ (2013, 15 Ocak). "Mimarlık Dışı, Görgüsüz Bir Proje". *Cumhuriyet Gazetesi*.
- _____ (2018, 27 Mart). "Taksim Geçmişini Arıyor". *Cumhuriyet Gazetesi*.
- "Çamlıca Camii'nin Son Durumu Görüntüldü". 15 Eylül 2018. <https://www.yenisafak.com/foto-galeri/gundem/camlıca-camiinin-son-durumu-goruntulendi-2031512?page=1>. Erişim: 30 Eylül 2020.
- Çınar, Ender. "Yıl 1994: Belediye Başkan adayı Erdoğan Taksim Camii projesini anlatıyor". 14 Kasım 2018. <https://www.yenisafak.com/gundem/erdogan-taksim-camiini-boyle-anlatmis-3408743>. Erişim: 30 Eylül 2020.
- Divleli, Melek Kutlu. *2000'ler İstanbul'unda Yedi Cami*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2011.
- Düzenli, Yahya, "Şehirlerimizde Urulaşma ve Kaybedilen Ölçü". *Milat Gazetesi* (2012, 16 Haziran).
- Emre Arolat. *Architecture, Sancaklar Mosque*. <http://emrearolat.com/gallery/sancaklar-mosque/> Erişim: 30 Eylül 2020.
- Gülen, Mustafa. *Van ve Cami: Bir Anlamlandırma Denemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Mardin Artuklu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mardin: 2015.

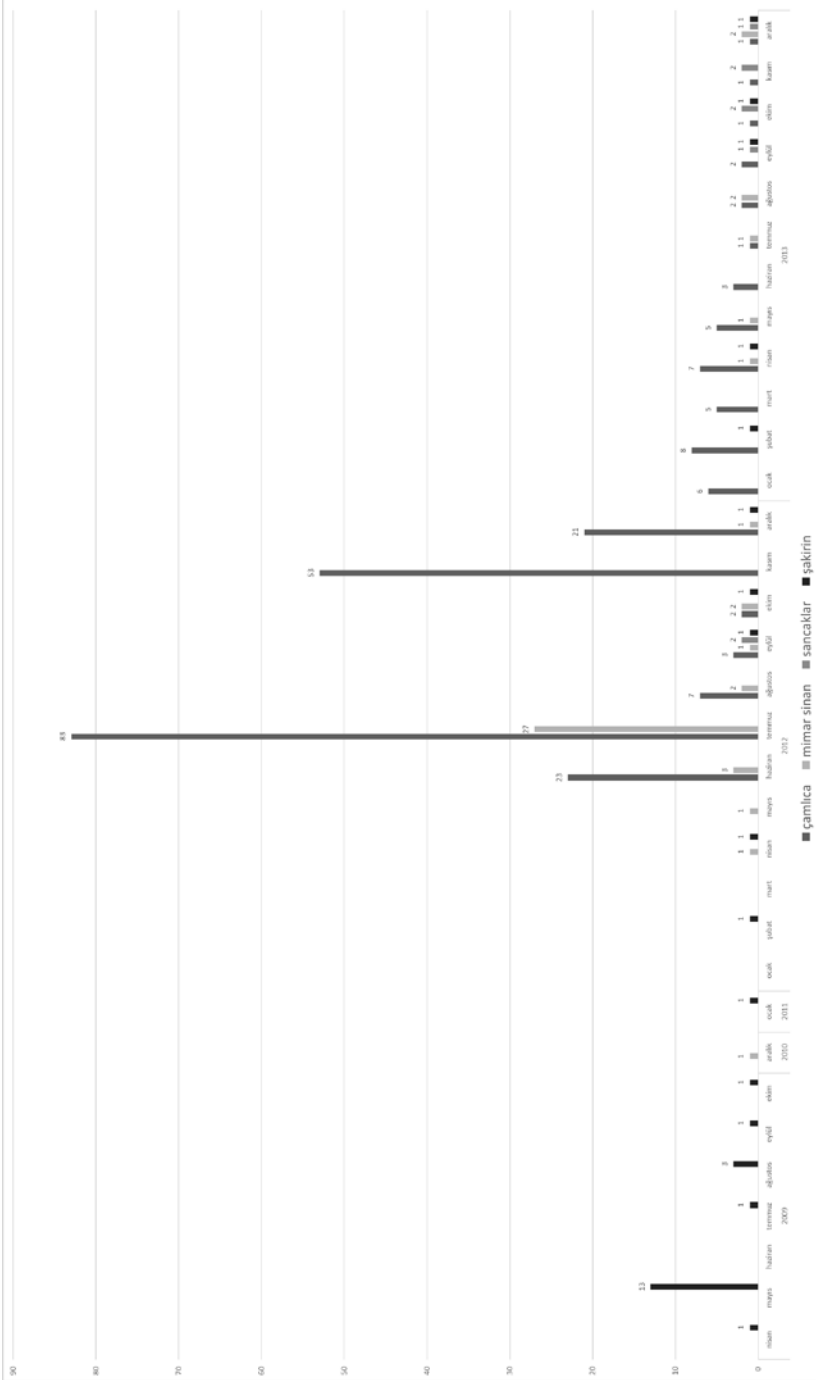
- Habertürk Gazetesi (2012, 15 Kasım). “Ödüllü Proje Yok”. *Habertürk Gazetesi*.
- Hasol, Doğan. “Taksim Cumhuriyet Meydanı ve Çamlıca Camisi’nin Düşündürdükleri” *Yapı Dergisi* (2012/12).
- Hassa Mimarlık, *Ataşehir Mimar Sinan Camii*. <http://www.hassa.com/tr/proje/atasehir-mimar-sinan-camii>. Erişim: 30 Eylül 202.
- İstiklal Gazetesi (2012, 06 Haziran). “Sancaklar Camii’nin Temeli Törenle Atıldı”. *İstiklal Gazetesi*.
- Kutlu, Melek & Düzenli, Halil İbrahim, “Cumhuriyet Dönemi İstanbul’unda Cami Mimarisi”. *Sosyoloji Dıvanı* 7 (2016): 89-108.
- Milliyet Gazetesi (1957, 10 Ocak). “Ankara’da, Kocatepe’de İnşa Ettirilecek Camiye Ait İki Devreli Proje Müsabakası Şartnamesi”. *Milliyet Gazetesi*.
- _____ (1966, 13 Kasım). “Ankara’daki Modern Camiinin Yapımı Durdu”. *Milliyet Gazetesi*.
- _____ (1994, 29 Mart). “Taksim’e Cami Yapacağım”. *Milliyet Gazetesi*.
- _____ (1994, 24 Temmuz). “Taksim’e Camiye Mimarlardan Tepki”. *Milliyet Gazetesi*.
- _____ (1996, 26 Temmuz). “Taksim Cami Mahkemelik”. *Milliyet Gazetesi*.
- _____ (2005, 09 Mayıs). “Çözülmezse Olaylar Büyür”. *Milliyet Gazetesi*.
- _____ (2005, 21 Eylül). “Bu Karar Çok Konuşulacak”. *Milliyet Gazetesi*.
- _____ (2005, 22 Eylül). “Yeşil Alana Halktan Tepki”. *Milliyet Gazetesi*.
- _____ (2012a, 21 Temmuz). “Birbirimizi Sevmeye Mecburuz”. *Milliyet Gazetesi*.
- _____ (2012b, 21 Temmuz). “Büyük finalde 5 Projeye Yarışacak”. *Milliyet Gazetesi*.
- _____ (2012, 31 Mayıs). “Çamlıca Tepesine Teleferikli Cami”. *Milliyet Gazetesi*.
- Posta Gazetesi (2013, 31 Mart). “En Büyük Caminin İnşaatı Başladı”. *Posta Gazetesi*.
- Sabah Gazetesi (2009, 11 Ağustos). “Şeyh’in İki Camisine Türk İmzası”. *Sabah Gazetesi*.
- _____ (2013, 18 Kasım). “Klasîği Aşan Cami Tasarımı”. *Sabah Gazetesi*.
- Sakarya Gazetesi (2013, 24 Ocak). “Çamlıca’ya Türk-İslam Eseleri Müzesi”. *Sakarya Gazetesi*.
- Sever, Necip Serdar & İspir, Nevzat Bilge (ed.), *İletişim Araştırmaları*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Star Gazetesi (2010, 25 Haziran). “Martha Stewart Türkiye Turunda”. *Star Gazetesi*.
- _____ (2012, 18 Ağustos). “İstanbul İçin Gurur Vakti”. *Star Gazetesi*.
- Taşar, Emin Selçuk. *Aslında Neyi Konuşuyoruz? Türkiye’de Cami Tartışmalarına (2009-2013) Yönelik Bir Söylem Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mardin: 2015.

- _____. "İhtiyaç Kavramının Mekan Politikası: Çamlıca Camii Örneği". *Sosyoloji Dönüşümü* 7 (2016): 78-87.
- Tanman, M. Baha (haz.), *Şişli Camii / The Şişli Mosque*. Suna ve İnan Kırac Vakfı Fotoğraf Koleksiyonu Dizisi 1. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları. İstanbul: 2016.
- Tayla, Hüsrev, "Kocatepe Camisi'ni Yaptım ama Bu Hiçbirinin Kopyası Değil". Mayıs 2009. <http://v3.arkitera.com/s170-kocatepe-camisini-yaptim-ama-bu-hicbirinin-kopyasi-degil.html>. Erişim: 30 Eylül 2020.
- _____. "Kocatepe Camii". *DİA*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), XXVI: 141-142.
- Turinay, Necmettin. "Şehirler, Camiler ve Kamu Binaları". *Yeni Akit Gazetesi* (2012, 25 Temmuz).
- Türkiye Gazetesi (2013, 16 Mayıs). "Hafızlıkta Ahmet Yılmaz 1. Oldu". *Türkiye Gazetesi*.
- Vatan Gazetesi (2012, 24 Temmuz). "Çamlıca Camii Projesi Yarışmayla Belirlenecek", *Vatan Gazetesi*.
- Yazarı Yok, "Şakirin Camisi ve Çağdaş Cami Tasarımı", *Yapı Dergisi*, 2009/8.
- Yeni Akit Gazetesi (2013, 06 Şubat). "Çamlıca'ya Cami Projesinde İlk Kazma Mart'ta Vurulacak", *Yeni Akit Gazetesi*.
- Yeni Asır Gazetesi (2012, 24 Ocak). "Caminin İsmi Mimar Sinan", *Yeni Asır Gazetesi*.
- Zeynep Fadilloğlu. Architecture Interior Design Product Design. *Sakirin Mosque*. <https://zfdesign.com/en/project/design-office/sakirin-mosque/> Erişim: 30 Eylül 2020.

Ek Grafik 1. Ocak 2009-Aralık2013 tarihleri arası haber sayıları.

Ek Grafik 2. Ocak 2009-Aralık2013 tarihleri arası makale sayıları.